

Asia: VN/25975/2021

## **Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta laiksi potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista**

### Lausunnonantajan lausunto

#### **1. Edistääkö hallituksen esitysluonnos nykyistä paremmin potilaan sekä sosiaalihuollon ja varhaiskasvatuksen asiakkaan oikeuksien ja oikeusturvan toteutumista?**

Pääosin edistää potilas- ja sosiaalihuollon asiakkaiden osalta. On hyvä, että potilas- ja sosiaalihuollon vastaavien toiminta keskitetään hyvinvointialueille, potilas- ja sosiaaliasiavastaavilla on määritellyt pätevyysvaatimukset, he tekevät työtään kokopäiväisesti, eivätkä osa-aikaisena muun työn ohessa, kuten monesti nyt on.

Varhaiskasvatuksen osalta Vammaisfoorumi näkee, että hallituksen esitys vaarantaa asiakkaiden oikeuksien ja oikeusturvan toteutumisen. Varhaiskasvatus on jäänyt esityksessä "sivulauseeksi", eikä siihen tarvittavaa vastaavan henkilöstöresurssia tai rahoitusta ole erikseen arvioitu. Varhaiskasvatus ei ole sosiaali- eikä potilasasiaa, vaan pitkäjänteistä, vaativaa pedagogista ja kasvatuksellista toimintaa. Näemme, että varhaiskasvatuksen valvonta, neuvonta ja ohjausasioiden hoito vaatii alan pätevyyttä ja työkokemusta. Tarvitaan kuntiin palkattuja ja siellä toimivia varhaiskasvatusasiavastaavia. Tässä pienemmät kunnat voisivat tehdä yhteistyötä ja palkata yhteisiä varhaiskasvatusasiavastaavia.

Varhaiskasvatuksessa on tällä hetkellä erittäin paljon haasteita: riittävän, pätevän henkilöstön rekrytoiminen, sijaisten saannin vaikeudet, tilaongelmat, haasteita ja epäkohtia yksityisten varhaiskasvatuspalveluiden toteuttamisessa. Vammaisten lasten näkökulmasta varhaiskasvatukseen tulossa oleva kolmiportainen tuki vaatii henkilökunnan koulutusta, osaavaa ohjausta ja toteuttamisen valvontaa. Lisäksi vammaisilla lapsilla on jo nykyjärjestelmässä ollut vaikeuksia saada varhaiskasvatukseen tarvitsemaansa yksilöllistä tukea ja YK:n vammaisoikeuksien sopimuksen mukaisia kohtuullisia mukautuksia.

On kohtuutonta ajatella, että hyvinvointialueille palkattavat sosiaaliasiavastaavat toimisivat hyvinvointialueiden ja yksityisten palveluntuottajien tuottamien sosiaalipalveluiden lisäksi vielä kuntien ja yksityisten palveluntuottajien tuottamien varhaiskasvatuspalveluiden neuvonta, ohjaus- ja valvontatehtävissä!

Vammaisfoorumi haluaa myös nostaa esille YTHS:n. Sen toiminnan laajennuttua kattamaan koko korkea-asteen opinnot, ovat asiakas ja potilasmäärät valtavasti lisääntyneet. Opiskelijoiden on vaikea saada aikoja YTHS:ä, puhumattakaan siitä, että he saisivat sen kautta potilas- tai sosiaaliasiamiesten apua hoitoon ja terapiaoihin liittyvissä asioissa. YTHS:n osalta arviointia potilas- ja sosiaaliasiavastaavien määrästä ja tarpeesta tulee vielä selvittää.

## **2. Onko potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta tarkoituksenmukaista järjestää jatkossa pääasiassa hyvinvointialueiden, Helsingin kaupungin ja HUS-yhtymän järjestämänä? (2 ja 3 §)**

Näkemyksemme mukaan kyllä. Riittävän suuret organisaatiot tarjoavat paremmat mahdollisuudet hoitaa tehtävää kokopäiväisesti ja tarjoavat siten itsenäisemmän ja riippumattomamman aseman.

## **3. Onko potilasasiavastaavien toiminta tarkoituksenmukaista järjestää jatkossa erikseen**

- a. valtion mielisairaaloissa
- b. Puolustusvoimien terveydenhuollossa
- c. Vankiterveydenhuollossa
- d. Työterveyslaitoksessa? (4 §)

Kannatamme lakiesityksen ehdotuksia

## **4. Ovatko potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riittävyttä ja vastuuhenkilön nimeämistä koskevat säännökset tarkoituksenmukaisia? (2 § 4 momentti, 4 § 4 momentti)**

Vammaisfoorumi pitää erittäin tärkeänä, että hyvinvointialueiden on kohdentaessaan voimavaroja potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaan huomioitava ehdotetussa 2 §:n 1 momentissa tarkoitettu potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien laajentunut tehtäväalue, mikä edellyttää lisääntyneiden tehtävien myötä myös lisää henkilöstöresursseja. Niinpä selvityksessä ehdotettuja nykyisiä henkilöstöresursointia ei suoraan voi käyttää pohjana henkilöstöresurssilaskelmille.

On hyvä, että pykälän 4 momentissa säädettäisiin lisäksi siitä, että hyvinvointialueen olisi nimettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilö. Vastuuhenkilö ohjaisi ja koordinoisi kokonaisuudessaan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa sekä vastaisi toiminnan yhdenmukaisesta ohjauksesta ja koordinoinnista. Vammaisfoorumi kuitenkin näkee, toisin kuin lakiehdotuksessa ehdotetaan, että sosiaali- ja potilasasiavastaavien toiminnan ohjaus ja koordinointi on vaativaa substanssi- ja johtamisosaamista vaativa tehtävä, joka vaatii esimieskoulutusta ja/tai osaamista. Varsinkin kuin laissa ehdotetaan, että tämän vastuuhenkilön tulisi ohjata ja koordinoita myös ostopalveluna ostettavaa toimintaa. Näemme että lakiesityksen ehdotus siitä, että (tulkintamme mukaan) lähes kuka tahansa potilas- tai sosiaaliasiavastaavana toimiva henkilö voisi ohjata ja koordinoita hyvinvointialueiden ja ostopalveluiden toteuttamaa potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa, on tehtävän vaativuuden aliarvioimista ja ns. "väärässä paikassa säästämistä". Niinpä Vammaisfoorumi näkee, että tehtävä osaamisvaatimukset huomioon ottaen on esimiestehtävä, joka vaatii vankkaa esimieskoulutusta ja/tai esihenkilönä toimimisen

työkokemusta. Esihenkilötehtävän tehtävänimikkeeksi ehdotamme: sosiaali- ja potilasasiavastaavien esihenkilö.

Vammaisfoorumi ehdottaa, että potilasasiavastaavilla, sosiaaliasiavastaavilla ja varhaiskasvatusasiavastaavilla on ensisijaisesti oltava omat esimiehensä, joilla on riittävä substanssiosaamista.

#### **5. Turvaako esitys riittävästi potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuuden ja puolueettomuuden? (2 § 3 momentti, 4 § 3 momentti, 5 §)**

Esitys turvaa nähdäksemme riittävästi potilas- ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuuden ja puolueettomuuden.

#### **6. Onko potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja vastuuhenkilön kelpoisuutta koskeva säännös tarkoituksenmukainen? (6 §)**

Vammaisfoorumi näkee, että kelpoisuutta koskevat säännökset ovat potilas- ja sosiaaliasiavastaavien osalta tarkoituksenmukaiset. Vastuuhenkilön osalta olisi tärkeää saada seuraava täydennys: Vastuuhenkilöllä tulisi olla soveltuvan ylemmän korkeakoulututkinnon lisäksi vastuuhenkilön tehtävän edellyttämä tehtäväalan tuntemus. Vastuuhenkilöllä tulee myös olla vankka esihenkilöosaaminen.

Mikäli hyvinvointialueen vastuuhenkilö toimii sekä potilasasiavastaavien että sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilönä, tulisi hänellä olla tuntemusta molemmilta tehtävälailta ja vankka esihenkilöosaaminen siten, että hän kykenee toimimaan tehtävässään. Viittaamme tässä myös 4. kysymyksen vastaukseemme ehdotuksesta vastuuhenkilön nimikkeeksi: potilas- ja sosiaali- / sosiaali- ja potilasasiavastaavien esihenkilö.

#### **7. Onko esityksessä huomioitu asianmukaisesti asiakkaiden kielelliset oikeudet? (7 §)**

Vammaisfoorumi pitää lähtökohtaisesti informatiivisia viittauksia muuhun kielilainsäädäntöön ja velvoitteisiin tarkoituksenmukaisena.

Tässä asiassa on kuitenkin syytä huomioida, että potilas- ja sosiaaliasiavastaavien kanssa asioivat ovat usein tyypillisesti haavoittuvammassa asemassa. Lisäksi käsiteltävät kysymykset ovat usein myös perusoikeusherkkiä, jolloin kommunikaatio ja soveltuva kielellinen osaaminen korostuvat. Mikäli kielellisessä osaamisessa on puutteita, tämä voi johtaa oikeudenmenetyksiin ja oikeusturvan vaarantumiseen. Siksi Vammaisfoorumi ehdottaa pontena, että raportointia tehdessä kiinnitetään myös erityistä huomioita suomen, ruotsin ja muiden kieliryhmien oikeuksien toteutumiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Myös perustuslakimme edellyttää, että ihminen ei vammansa, terveydentilansa tai kielensä vuoksi joudu ilman hyväksyttävää syytä eriarvoisesti kohdelluksi. Potilasturvallisuuden ja sosiaalihuollon palveluiden vaikuttavuuden näkökulmasta on erityisen tärkeää, että asiakas tai potilas voi käyttää kieltä, jota hän ymmärtää. Sekä henkilökunnan että potilas- ja sosiaaliasiavastaavien kielitaidon tulisi olla asiakkaiden tiedossa ja tämä tulisi viestiä selkeästi eri tavoin, aisti- ja kognitiiviset rajoitukset huomioiden.

Vammaisfoorumi myös painottaa, että tietoa raportteja varten on kerättävä riittävän useasta lähteestä, jotta tiedonkeruutapa ei luo vinoumia tuloksiin. Esimerkiksi HUS kerää tietoa kyselyillä,

jossa kysytään onko potilas saanut palvelua äidinkielellään. Tämä keräämistapa voi yksinään johtaa vinoumiin. Esimerkiksi ruotsia äidinkielenään puhuva henkilö voi kokea, että väärinymmärrysten välttämiseksi hänen on turvallisempaa kommunikoida suomeksi vaikka tämä ei ole hänen äidinkieltensä.

Jos tämän jälkeen lähetetään sähköinen kysely, jossa kysytään äidinkieltä tai jossa äidinkieli ilmenee rekisteritiedoista ja sitten kysytään saiko ihminen palvelua käyttämällään kielellä on kerätyn tiedon laatu varsin puutteellista. Tässä vastauksina voi olla joko että potilas pystyi asioimaan käyttämällään kielellä tai mahdollisena vaarana että tilastoihin tulee tyytyväinen ruotsinkielinen potilas, joka tosiasiallisesti päätyi käyttämään suomea koko asiointinsa ajan. Kyselyitä on tarpeellista täydentää esim. kokemusasiantuntijoilla ja vaikkapa kohdentuvilla puhelinhaastatteluilta. Myös käytettyyn tiedonkeruun metodologiaan on kiinnitettävä huomiota.

Yllä mainitun lisäksi tulisi myös selkokielistä materiaalia oikeuksista olla saatavilla vähintään suomeksi ja ruotsiksi.

#### **8. Onko potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja vastuuhenkilön tehtävät määritelty tarkoituksenmukaisesti? (8 §)**

Potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan osalta tehtävät on määritelty tarkoituksenmukaisesti.

#### **9. Ovatko rekisterinpitoa ja henkilötietojen käsittelyä koskevat säännökset asianmukaiset ja tarkoituksenmukaiset? (9 – 12 §)**

Säännökset ovat tarkoituksenmukaisia. On tärkeä, että myös henkilöt, joilla ei ole valmiuksia tai kykyä käyttää tietoteknisiä ratkaisuja voivat päästä käsiksi heistä säilytettyyn tietoon. Tätä varten on kehitettävä järjestelmään YK:n vammaisyleissopimuksen mukaisia saavutettavia ratkaisuja ja kohtuullisia mukautuksia, jotka mahdollistavat tämän.

#### **10. Ovatko potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava –nimikkeet sopivat potilasasiamiesten ja sosiaaliasiamiesten uusiksi nimikkeiksi?**

Potilasasiavastaava- ja sosiaaliasiavastaava nimikkeet ovat Vammaisfoorumin mielestä sopivia. Vammaisfoorumi esittää kuitenkin huolensa nimikkeiden selkokielisyydestä. Uudistuksen täytäntöönpanossa tulee kiinnittää erityistä huomiota selkokieliseen viestintään, jotta asiakkaat ja potilaat löytävät tarvitsemansa avun ja tuen.

#### **11. Vapaamuotoiset huomiot**

Vammaisfoorumi kiittää mahdollisuudesta kommentoida hallituksen esitysluonnosta laiksi potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista.

Vammaisfoorumi on huomannut, että hoitohenkilökunnan hoitaessa potilasasiamiehen tehtävää sivutoimisesti, on tällä tehtävälle jäänyt toisinaan hyvin niukasti aikaa ja huomioita. Täten Vammaisfoorumi pitää tarkoituksenmukaisena, että virka olisi mahdollisimman kokoaikainen. Vammaisfoorumi ymmärtää, että ajatuksena on ollut vahvistaa käytäntöjä organisaatioiden sisällä ja siksi toimenkuva on rakennettu organisaation sisään. Pidämme kuitenkin ongelmallisena sitä, että potilas- tai sosiaaliasiavastaava on työsuhteessa organisaation, jota hänen tulisi toimenkuvansa kautta opastaa, kehittää ja valvoa. Tämä heikentää henkilön riippumattomuutta asemaa. Siksi Vammaisfoorumi pitäisi tarkoituksenmukaisena, että työ- tai virkasuhde olisi esimerkiksi suoraan

Oikeusministeriöön tai STM: n. Riippumaton asema hyvinvointialueella on myös luonnollisesti varteenotettava vaihtoehto. Vammaisfoorumi pitää kannatettavana sitä, että sosiaali- ja potilasasiavastaavien tehtävät eriytetään palveluiden tuottamisesta, sillä tämä tukee riippumatonta asemaa.

Sääntelyn kehittäminen määräaikojen muodossa varmistaisi riittävän henkilöstöresursoinnin. Asiakkaan on saatava inhimillisessä määräajassa vastaus. Asiavastaaville tulee asettaa velvollisuus tehdä ilmoitus valvontaviranomaiselle, mikäli asiavastaavan korjauskehotuksia ei noudateta tai asiavastaavan yhteydenottopyyntöihin tai palautteeseen ei lainkaan vastata. Sosiaaliasiavastaavien tehtäviin tulee tulevaisuudessa sisältyä myös velvollisuus neuvoa hyvinvointialueen toimijoita vammaisoikeuksien noudattamisessa sekä avustaminen oikaisuvaatimusten tekemisessä.

Muistutusmenettelyyn tulisi sisällyttää hyvityksen tarjoaminen koituneesta vääryydestä tai haitasta. Tämä voisi olla vaikkapa hallinnollisesti kevyt ja standardisoitu ja taloudellinen hyvitys, kuten käsittääksemme esimerkiksi Iso-Britanniassa on käytössä.

Kyröläinen Anni  
Vammaisfoorumi ry